

чагарникових порід-інтродуцентів, вдало підібраним декоративним групам рослин та поєднанню різноманітних ландшафтів з високою географо-естетичною цінністю. Даний коефіцієнт може бути використаний при встановленні нормативів плати за спеціальне використання природно-заповідних територій у цілях рекреації.

Література

1. Бедный О.П., Веселин Б.В. Техничко-экономическая оценка загородных рекреационных насаждений// Лесн. хоз-во. – 1974, № 4. – С. 10-14.
2. Генсирук С.А., Нижник М.С., Возняк Р.Р. Рекреационное использование лесов. – К.: Урожай, 1987. – С. 169-208.
3. Закон України "Про природно-заповідний фонд України"// Відомості Верховної Ради України. – 1992, № 34. – С. 502.
4. Лесная энциклопедия: В 2 т./ Под ред. Г.И. Воробьева. – М.: Сов. энциклопедия, 1985, т.1. – С. 241.
5. Методичні рекомендації щодо проведення естетичної оцінки території з метою заповідання. – К.: Фітосоціоцентр, 2003. – С. 10-11.
6. Рожков Л.Н. Методика эстетической оценки пейзажей// Лесн. хоз-во. – 1978, № 12. – С. 23-26.
7. Українська енциклопедія лісівництва/ Під ред. С.А. Генсирука. – Львів.: "Місіонер", 2003, т.1. – С. 199-200.

УДК 330.83

Аналітик М.В. Вербовий – Центр підтримки приватної ініціативи, м. Львів

НАЦІОНАЛЬНЕ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В ЕКОНОМІЧНИХ ПРОГРАМАХ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА РУХІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Аналізуються положення про національне фінансово-кредитне підприємництво в економічних програмах західноукраїнських політичних партій та рухів другої половини XIX – початку XX ст.

Analyst M.V. Verboviy – The center of support of the private initiative, Lviv

The national financial creditional business in the economical programs of west Ukrainian political parties and movements in the second half XIX – start XX centuries

Analyzes position about the national financial creditional business in the economical programs of west Ukrainian political parties and movements in the second half XIX – start XX centuries.

Революційні події 1848 р., які розбудили національно-політичну свідомість українців, змінилися десятиліттям неоабсолютизму. У 1851 р. саморозпустилася Головна Руська Рада, що стала уособленням національного пробудження українців у добу "весни народів".

Власне у той період остаточно сформувалася москвофільська політична течія. Вирішального прориву в Галичині русофільство домоглося під кінець 60-х років, коли його прийняло святоюрське коло греко-католицького духовенства.

Ідеологи москвофільства тримали в своїх руках три важливі культурно-просвітні установи Галичини: Ставропігійський інститут, Народний дім і "Галицько-руську матицю". У 1870 р. русофіли заснували політичну організацію Руську Раду, яка претендувала на роль головного послідовника справи Головної Руської Ради 1848 р. і яку вони намагалися перетворити на єдиного представника всіх українців у Галичині.

Попри свої промосковські орієнтації політичне москвофільство зробило певний внесок у фундамент економічної самоорганізації українців краю. Священики-русофіли провадили у селах товариства тверезості, при яких існували каси взаємодопомоги та громадські шпихліри, що були спробами подолати залежність селянства від лихварів-чужинців та розвивати серед селянства нахил до самодопомоги. Активну пропаганду справи позичкових кас, громадських крамниць та інших форм економічної самодопомоги розгорнув у своєму часописі "Наука" талановитий письменник та громадський діяч о. Іван Наумович.

Об'єктивну оцінку перших спроб економічної самоорганізації селянства, до якої долучилися й москвофіли, дав Юліан Павликовський, який вважав, що "самопомічні ощадно-кредитові каси" 1860-х років "зродились і вмерли у вузьких межах громади, засуджені на смерть альтруїзмом, виродженням у добродійство, ведені в додатку шляхом розпорошення без ніякої ширшої крайової програми. Були вони твором інстинкту, а не твором зрілої свідомості й волі розв'язати економічне положення села і краю" [1, с. 217].

На початку 60-х років проти консервативно-москвофільського табору старої інтелігенції виступила молодша група діячів, які називали себе "народовцями". Ця група, пізніше політична течія, склалася з учителів, письменників, юристів, студентів, нижчого духовенства. Великий вплив на формування поглядів народовців мав національний рух, що розгортався в Східній Україні. У Галичині поширювалися твори Шевченка, Куліша, Костомарова.

Народовський напрям в Галичині, хоча і міцнів протягом 70-х років, але залишався в рамках культурницького руху. Самі суперечки народовців із москвофілами носили характер домашньої дискусії з питань мови і правопису. Початком нового етапу в економічному відродженні українців краю стало заснування "Народної Торговлі". До цієї важливої справи долучилися як представники москвофільства, так і народовці. Як згадує один із ініціаторів "НТ" Василь Нагірний, на засіданні крамничного комітету при Обществі ім. Михайла Качковського постановили вилучити з відання цього товариства торговельну справу і "заснувати для неї окреме товариство, яке названо "Народна Торговля". Проте, за його словами, "вилучення крамничної справи з Общества Качковського викликало в управі цього товариства велике невдоволення і від того часу деякі члени цієї управи, як: проф. о. Іван Костецький, д-р Михайло Король і другі стали на мене ворогувати" [2, с.36]. Докладно історію заснування цього товариства та його розвиток виклав Василь Нагірний в своєму рефераті, виголошеному на ювілейнім святі Народної Торговлі 8-го грудня 1908 р., де він, зокрема стверджує: "В першій складі Товариства було на 10 членів тільки двох народовців, а то Корнило Устіянович і я. Тодішні народовці дер-

жалися здалеку від нового підприємства і не прибули на конститутивні збори. Для них найважливішим питанням дня була тоді справа правопису, а саме етимологія чи фонетика, а про економічні справи і думати не хотіли" [2, с. 36].

Важливим зрушенням у поглядах тогочасної галицької еліти стало усвідомлення необхідності інституційного підходу до національної справи, що знайшло своє віддзеркалення у виступі Нагірного на другому Народному вічі русинів 17 червня 1883 р., текст якого написав Іван Франко. Наприкінці цього важливого програмного документу сформульовано найважливіші завдання інституційного поступу українців краю: "Часи поезії минули вже – і для того треба братися до праці, щоб не було запізно!. Засновуймо каси позичкові і держім в наших руках, заводім зсипи збіжжя на лиху годину, підпираймо наші економічні і наукові товариства, не даймо і одної п'яді землиці нашої видерти собі з рук, учім наших дітей всього, а особливо праці, помагаймо друг другові всюди і маймо око бачне на все, що около нас діється, – от наша програма, наша чинність!" [3, с. 202].

Деякі з цих порад народовці взяли на озброєння. У 1880 р. вони відкрили орієнтовану на маси газету, демонстративно назвавши її "Діло", на противагу русофільському "Слову". У 1885 р. народовці заснували свій представницький політичний орган – Народну раду. Ці та інші зміни були значною мірою пов'язані з тим, що до керівництва рухом прийшли нові лідери, що належали до середовища світської інтелігенції, – такі професори і юристи як Юліан Романчук, Олександр Огоновський, брати Барвінські. Під їх керівництвом народовці переходять до практичної роботи в масових організаціях, зокрема в "Просвіті". У 1871 р. проведено реформування товариства "Просвіта" – з власне просвітницької організації вона стала просвітницько-економічною. Перед активістами товариства поставлено мету: створювати рільничо-господарські спілки, закладати на спільні кошти крамниці, позичкові каси, допомагати членам просвіти у купівлі сільгоспмашин, насіння тощо.

В останні десятиліття XIX століття серед організаційно слабо згуртованих народовців і москвофілів почалась робота зі створення політичних партій. У середині 70-х років XIX ст. у суспільно-політичному русі Галичини починає зароджуватись радикальний напрям. Його очолили І. Франко та його однодумці – М. Павлик, О. Терлецький та ін.

З січня 1890 року І. Франко і М. Павлик почали видавати журнал "Народ", навколо якого згуртувалися значні сили радикальної молоді. 4-5 жовтня 1890 р. на скликаних Франком і Павликом зборах радикальної інтелігенції була прийнята програма партії. Вона була підписана І. Франком, М. Павликом, Е. Левицьким і Р. Ярославичем як засновниками Русько-української радикальної партії (РУРП) і членами її першої головної управи. До "молодих" радикалів належали Ю. Бачинський, В. Будзиновський, С. Вітик, М. Ганкевич, О. Колесса, Е. Левицький, В. Охримович та ін.

Між цими фракціями з самого початку утворення партії намітилися ідейні розходження. Вже на першому з'їзді радикальної партії (4-5 жовтня 1890 р.) "молоді" радикали домагалися, щоб новостворена партія прийняла програму, засновану на положенні про класову боротьбу пролетаріату проти

капіталу, на зразок програми соціал-демократичних партій Європи. Опонуючи їм, Франко і Павлик доводили, що програма радикальної партії повинна відображати інтереси насамперед малоземельного селянства. Після дискусії з'їзд ухвалив компромісне рішення про поділ програми партії на дві частини: максимальну та мінімальну [4, с.135].

У мінімальній частині програми, де ставилися найближчі завдання, були положення про проведення економічних реформ, які б стримували пролетаризацію села та зміцнювали селянські індивідуальні господарства (запровадження прогресивного податку із збереженням вільного від оподаткування мінімуму існування; заборона продажу землі селянина-боржника; заборона дальшого поділу громадської власності тощо) [4, с.36].

Мінімальні вимоги радикалів об'єктивно відбивали не тільки інтереси селянства, а й потреби всього галицького суспільства. Прийняття програми радикалів стало подією не тільки у політичному житті Галичини, а й всієї України. До того часу навіть народовська "Народна Рада" і москвофільська "Руська Рада" не мали своїх програм.

Радикальна партія почала активно впливати на суспільно-політичне життя краю. Під впливом Франка вона звертає увагу на піднесення почуття національної свідомості і солідарності українського народу, його економічної самоорганізації. Особливо активно вона діє серед селян, використовуючи для цього свої періодичні видання (журнал "Народ", що видавався за редакцією І. Франка і М. Павлика, газети "Хлібороб", "Громадський голос", "Громада", "Радикал"). Через економічне товариство "Поступ" і економічні гуртки "Народні спілки" радикали прагнули поліпшити економічне становище селян. Вони висунули ідею організації селянських профспілок.

Таким чином, РУРП стала першою українською політичною партією європейського зразка, з програмою, масовою організацією і реєстрованим членством.

Організаційний рух щодо створення нової політичної партії на загально-політичній демократичній платформі очолили Михайло Грушевський та Іван Франко. У грудні 1899 р. у Львові створено Українську національно-демократичну партію (УНДП). Партія, у якій переважала інтелігенція, об'єднала репрезентантів усіх верств українського суспільства і різних суспільних течій на національному і демократичному принципах. Значний вплив на партійну політику справляло духовенство. Партія швидко здобула домінуюче становище у політичному житті Галичини й Буковини і вела вперту боротьбу з радикальною і соціал-демократичними партіями за вплив на маси, зокрема на селянство. Головами УНДП були Юліан Романчук (1899-1907) і Кость Левицький. З 1907 р. друкованим органом партії був тижневик "Свобода". На політичній платформі партії стояла газета "Діло". Партія мала значний вплив на товариство "Просвіта".

Франко написав проект програми нової партії, у якій зазначав: "... хочемо мати "для себе всю свою землю, бо земля – то основа для всякої продуктивної праці... Не хочемо бути на своїй землі ні наймитами, ні орендаторами. У народних руках має бути торгівля, фінансово-кредитна справа, оскільки гроші – це душа господарства" [4, с.139].

У 90-х роках у поглядах Франка щораз чіткіше простежується намагання поєднати економічні зміни з розбудовою української державності, без якої народ не міг провести бажаних економічних реформ.

Очевидно, що еволюція галицького політикуму та його бачення економічних проблем концентровано віддзеркалилась на діяльності Івана Франка як політика, так і вченого-економіста. За його безпосередньою участю в кінці XIX ст. у Галичині сформувалася нова структура українського політичного табору з однією центристською УНДП і двома опозиційними до неї партіями РУРП і УСДП. Завдяки ініціативі "молодих" радикалів, яких підтримував Франко, в національно-визвольний рух Галичини було внесено ідею про політичну самостійність України. Під ідейним впливом Івана Франка виховалося нове покоління української інтелігенції, яка позбавлялася культурницької обмеженості і провінційності, догматизму і доктринерства, виходила на розуміння загальноукраїнських і загальноєвропейських проблем.

Його перу належать економічні програми для низки політичних партій, які дають підставу говорити про суспільно-економічний ідеал Франка та його еволюцію. Він брав безпосередню участь у складанні "Програми галицьких соціалістів", у розробці програми радикальної і національно-демократичної партій.

"Соціалізм, – писав він в одній з перших своїх економічних праць, – то є прагнення усунути всяку суспільну нерівність, всяке визискування і всяке убогство; запровадити справедливіший, щасливіший лад, ніж нинішній, і то в такий спосіб, щоб нинішній виробничий капітал, тобто ґрунти, фабрики, машини й інше знаряддя праці, а також сировина перейшли від приватної власності окремих людей до загальної власності" [5, с. 44].

І.Я. Франко вважав, що при переході до соціалізму діють такі фактори: 1) державний кредит для робітничого класу і організація робітничих спілок, які б могли стати підприємцями державних робіт (будівництво залізниць, пароплавів і т. п.); 2) повільна експропріація ("вивлащення") більших фабрик, поміщицької землі, будинків у містах, тобто "переведення їх з приватних рук у руки громадівські або державні і винаймування робітникам або робітницьким спілкам по низьких цінах" [6, с. 205].

У другій половині 1880-х років І.Я. Франко формулює програмні економічні засади у статтях періодичного органу радикалів "Поступ". Серед завдань цього органу він бачив, зокрема: "запомагання народові в здобуванні якнайкорисніших умов розвою, не тільки проводячи єму в усяких способах власної помочі (через організацію спілок господарських, промислових і торговельних), але також виборюючи для него легальними способами поміч державну (забезпечення робітників промислових і рільних на случай недуга, нещастя, сирітства і т. ін., унормовання робочого дня, робочої плати, надзору по фабриках та рукодільних, унормовання відносин панів до слуг і т. ін.)" [6, с. 87].

В опублікованій Франком у 1887 р. праці "Земельна власність у Галичині" зроблено першу спробу обґрунтувати аграрну програму з позицій селянських інтересів. Досі, писав він, аграрні проекти продукувала виключно шляхетська верства [7, с. 544]. "Реформа відносин земельної власності мусить бути ведена й переведена в ім'я інтересів загальнонародних. Земля по-

винна служити тривкою та невід'ємною підставою для дальшого розвою народу на полі промисловім, торговельнім та інтелектуальнім. Тільки, такий розвій, – твердив Іван Франко, – що йтиме від ґрунту, буде здоровий і не сполучений ні з чиею кривдою" [7, с. 570]. Він вважав за доцільне роздати частину землі в індивідуальне господарювання тим, які мають охоту і здібності до землеробства. За одержану землю селянин повинен платити до державної скарбниці такий чинш, що "виносив би означений процент чистого зиску з порученням видатків, виложених на будинки, меліорації і т. ін... Чим більша посілість, тим більший процент чистого зиску повинен бути плачений до крайового скарбу". Ця програма І.Я. Франка мала багато спільного з програмою американського економіста Г. Джорджа [7, с. 575].

Обґрунтовуючи програму народно-демократичної партії, І.Я. Франко писав: "Щодо програми економічної, то, на мою ж думку, головною основою при її укладенні повинен бути оклик: рівні права й рівні обов'язки, а також постанова: де одиниця безсила, там спілка, асоціація повинна займати її місце. Підпирання всяких асоціаційних змагань серед людності повинно бути одною з головних задач демократичної організації, так само як поборювання всяких привілеїв і всякого визиску" [6, с. 207].

Цьому великою мірою мала служити створена у 1890 р. у Львові при безпосередній участі Франка Українсько-руська радикальна партія Галичини, що розповсюджувала свою діяльність і на Буковину. Програма партії складалася з максимальної і мінімальної частин. Загальна частина програми-мінімуму проголошувала "В справах економічних змагаємо до матеріального добробуту всіх робітних людей і усунення всякого визискування економічного" [6, с. 207]. Сюди входили вимоги, які мали, по-перше, загальмувати процес пролетаризації, передусім селянства, по-друге, повернути населення на шлях ведення спілкового господарства.

Особливої уваги заслуговує економічна частина "Народної програми національно-демократичної партії", складена Іваном Франком 1900 р. "Народна програма" є важливим свідоцтвом чверть сторічної еволюції економічних поглядів Великого Каменяра, його зрілої позиції в економічних проблемах кінця XIX ст.

Ця програма пронизана ідеєю державності. "Народ, котрий не має своєї держави, – твердив І.Я. Франко, – не має в своїх руках, так сказати, ключів до власної комори, не може сам рішати про свої доходи, ані свої видатки. До таких народів належимо ми, українці, що не маємо можливості скористатися з плодів своєї землі, завести рівновагу доходів і видатків, зменшити свої тягарі й мусимо дивитися безрадно на те, як бідніємо з року в рік, мусимо ждати собі жебрацької торби і голодної смерті або втікати за море, де землі більше, а панів менше" [6, с. 208].

Звідси випливало, що треба працювати, щадити і дбати не тільки про себе, але "про цілий народ", бо коли не має кривди загал народу, то не має її ніхто окремий. А дбати про народ – означає займатися політикою, справами громади, повіту, краю, держави. Економічні засади "Народної програми" передбачали, щоби "наш народ в продукції, кредиті та торгівлі визволився від

залежності і визиску із сторони інших народів і країв, щоби мав у своїх руках потрібні засоби продукції, передусім землю, та розвинув у себе власний промисел, торгівлю і кредит" [6, с. 208].

Економічна програма Франка містила такі заходи: а) державний викуп іпотечних боргів через поступове удержавлення кредитових інституцій; б) проведення при державній допомозі комасації селянських земель, регуляції рік, охорони лісі, реформи мисливського закону; в) державна допомога для "нашого народу задля ведення ліпших способів продукування та задля розвинення свого промислу"; г) утворення громадських інституцій для посередництва в "обміні продуктів", – державна підтримка всяких господарських товариств і спілок; д) ліквідація всіх безпосередніх і посередніх податків і встановлення "загального прогресивного податку доходного, маєткового і спадкового", звільнення від податку мінімуму існування, а також необхідних до життя предметів споживання. Окремо передбачалося "зменшення видатків на військо" [6, с. 209].

Для всебічного обґрунтування цих та інших економічних вимог Франко спирався не тільки на галицьку дійсність, але й використав тогочасний досвід зарубіжних держав у сфері економічної політики. Якщо порівняти франкову економічну програму, сформульовану ним для національно-демократичної партії, з попередніми, то впадає у вічі відхід від надмірного перебільшення ролі громади в економічних перетвореннях і більший акцент на зв'язку економічних відносин з політичною організацією суспільства у формі держави. Майже всі економічні вимоги адресуються державі, яка повинна допомогти їх реалізувати. Державницький підхід до здійснення економічної програми свідчить про поступ в економічних поглядах Великого Каменяра, його реалізм і розуміння необхідності створення національної держави, без якої народ завжди буде наймитом, тяглом у чужих "поїздах бистроїздних" [6, с. 209].

Отже, впродовж свого життя І.Я. Франко уклав кілька економічних програм, висловив свої програмні погляди в наукових, художніх, публіцистичних творах, що писалися під впливом конкретних історичних обставин. Як вважає дослідник економічної спадщини Франка Степан Злупко: "слід враховувати еволюцію програмних постулатів І.Я. Франка, який від юнацького захоплення економічним вченням К. Маркса перейшов на рубежі XIX-XX ст. до фіксації його доктринерської однобічності і почав активно відстоювати загальнолюдські і національні цінності" [6, с. 210].

Органічною складовою економічної програми І.Я. Франка була проблема звільнення українського народу від колоніального поневолення і возз'єднання всіх українських земель в єдиній незалежній державі. "Економічне питання таке важке, таке основне, – казав він, – що й при справі політичної самостійності всякого народу не то що покинути не можна, але треба класти його як вихідну точку" [6, с. 210].

Таким чином, у надзвичайно складних соціально-економічних та політичних умовах українці, опановуючи фінансово-кредитну сферу, посилювали свій вплив у містах та створювали добрий економічний ґрунт для рідного селянства, створювали собі робочі місця, підтримували рідну культуру та освіту. Поряд із тим проходив вкрай важливий процес формування середнього

стану власників, без якого неможливо собі уявити повноцінну націю. Розгортання фінансово-кредитного забезпечення національного господарського руху посилювало віру українства у свої сили та вселяло надію на відновлення своєї державності.

Література

1. Бабенко С., Гелей С.Д., Гончарук Я.А. та ін. Історія кооперативного руху: Підручник. – Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1995. – 411 с.
2. Нагірний В. З моїх споминів. – Львів: накладом РСУК. – 1935. – С. 70.
3. Франко І.Я. Бесіда Василя Нагірного, виголошена на другім народнім вічі русинів дня 17 (29) червня 1883 для умотивування першої резолюції в економічних справах краю// Збір. творів. Т. 44. – С. 181-204.
4. Кондратюк К. Історія України. Від половини ХІХ століття до 1917 року. – Тернопіль: Тернопіль. – 1994. – 175 с.
5. Франко І.Я. Що таке соціалізм// Збір. творів. Т. 45. – С. 44-55.
6. Злупко С. Персоналії і теорії української економічної думки. – Львів: Євросвіт, 2002. – 528 с.
7. Франко І.Я. Економічна підвалина// Там же. – С. 412-416.

УДК 658.15

Асист. Г.Я. Ільницька – УкрДЛТУ

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Розглядається сутність фінансово-економічного механізму підприємства, його структура і роль у діяльності підприємств, запропоновано впровадити систему управлінського обліку.

Ключові слова: фінансовий і економічний механізми, структура фінансово-економічного механізму, фінансові методи і важелі.

Assist. G.Y. Ilnitska – USUFWT

Formation of the financial-economic mechanism of the enterprise's management

The essence of the financial-economic mechanism of enterprise is examined, its structure and role in the enterprise's activity, the system of management accounting is proposed to inculcate.

Keywords: financial and economic mechanism, the structure of financial-economic mechanism, financial methods and levers.

У сучасних умовах господарювання підприємства стикаються з багатьма проблемами, зокрема це економічна криза, недосконалість законодавства, зокрема податкового, тінізація та криміналізація економіки та інше. Оскільки на державному рівні ці проблеми ще не розв'язані, то основний тягар припадає на суб'єктів підприємницької діяльності. Як показує практика, у сучасних умовах змогли вижити ті підприємства, які перебудували свою систему управління відповідно до умов сучасності. Нові умови господарювання ставлять перед підприємствами проблему перебудови, адаптації фінансово-економічного механізму.

Питанням фінансово-економічного механізму підприємства приділяло увагу багато вчених, зокрема О.М. Ковалюк, С.В. Львовчкін, В.П. Москаленко, Г.Г. Кірейцев, А.М. Поддєрьогін і ін.